

ضمانت از عیب مخفی مبیع در حقوق فرانسه

مراد نصیری^۱

چکیده

حقوق فرانسه به طور سنتی ضمانت از عیب مخفی مبیع را در قالب ضمانت قانونی و ضمانت از عیب ایجادشده پس از عقد را در قالب ضمانت قراردادی و تابع اراده مشترک طرف‌ها می‌داند.

پیش از سال ۲۰۰۵ میلادی، شرایط اقامه دعوی ضمانت قانونی عبارت بود از اقامه دعوا در مهلتی محدود، مخفی بودن عیب از دید خریدار حین خرید، و مخفی بودن عیب از دید بایع. ضمانت اجرای تخلف از این ضمانت نیز انحلال عقد و مطالبه ارش بود.

بخش‌نامه ۲۰۰۵ تغییرهای مهمی در این زمینه در حقوق فرانسه ایجاد کرد. این بخش‌نامه عیب را شامل همه موارد تخطی از مفاد قرارداد یا فقدان وصف مورد تعهد می‌داند. ضمانت اجرای تخلف از ضمانت عیب مخفی وفق این بخش‌نامه علاوه بر دو مورد پیشین – یعنی انحلال عقد و مطالبه ارش – درخواست تغییر جنس معیوب یا درخواست تعویض جنس معیوب است که خریدار می‌تواند یکی از این چهار مورد را برگزیند.

واژگان کلیدی

خيار عيب، ضمانت، ارش، شرط تبری از عيب، حقوق مصرف‌کننده،
خيار تخلف وصف، تعمیر، تعویض

۱. کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دستیار علمی دانشگاه پیام نور ماکو

مقدمه

با انعکاس حقوق رُم قدیم با مداخلهٔ دوما و پواتیه در قانون مدنی فرانسه مصوب سال ۱۸۰۴، نظامی برای حمایت از خریدار در مواد ۱۶۴۱ تا ۱۶۴۹ زیر عنوان «ضمانت از عیب مخفی مبیع» پیش‌بینی شد. این ضمانت را باید از ضمانت عدم تعلق حق دیگری و انتقال کامل حق مالکیت (ضمان درک) و نیز از ضمانت قراردادی متمایز کرد. ضمانت از عیب مخفی نوعی ضمانت قانونی است که به حکم قانون بر بایع تحمیل می‌شود، در حالی که ضمانت قراردادی و مدت آن پیرو قرارداد طرف‌هاست. در فرانسه، ضمانت عیب مخفی مبیع با رهنمود^۲ اروپایی ۱۹۹۹ تغییرهای عمده‌ای پیدا کرد. دولت فرانسه با تأخیری دوساله در ۱۷ فوریهٔ ۲۰۰۵ قواعد مربوط به دعوی ضمانت عیب مخفی مبیع را دست‌خوش تغییرهای عمده‌ای کرد.

الف. ضمانت عیب مخفی مبیع پیش از سال ۲۰۰۵ میلادی

در حقوق فرانسه، از فروشندگان حرفه‌ای این انتظار می‌رود که جنس فروخته‌شده از هرگونه عیبی مصون و به اصطلاح دارای ویژگی کالای تجارتي بوده و برای استفادهٔ مورد منتظر مناسب باشد. بایع باید این امر را در ابتدای فروش تضمین یا ضمانت کند. معمولاً واژه تضمین یا ضمانت به تعهداتی اطلاق می‌شود که بر عهدهٔ یک فرد فارغ از خطای وی گذاشته می‌شود (۴۸: ۵). در حقوق فرانسه، هم به ضمانت قانونی از عیب مخفی مبیع و هم به ضمانت قراردادی عیب بعد از عقد – که به آن ضمانت تجارتي نیز گفته می‌شود – تضمین اطلاق می‌شود.

۲. directive در کنار *décision* و *réglement* یکی از سه منبع الزام‌آور در حقوق اروپایی است. *réglement* یا دستورالعمل بر خلاف رهنمود قابلیت اجرایی مستقیم دارد. رهنمود فقط چهارچوب قانون است که اتحادیهٔ اروپا معین کرده و به کشورهای عضو مهلت می‌دهد تا حقوق داخلی خود را با هدف‌های آن منطبق کنند. به‌تازگی در مادهٔ ۲۴۹ معاهدهٔ تشکیل جامعهٔ مشترک اروپا که جانشین مادهٔ ۱۸۹ قدیم آن خواهد شد عبارت *loi-européenne* پیشنهاد شده است. در این معنا، باید رهنمود را «چهارچوب قانون اروپایی» ترجمه کرد.

رهنمود ۱۹۹۹ ضمانت^۲ را در معنای ضمانت قراردادی یا تجاری به کار گرفته و آن را برای حقوق قانونی‌ای که برای مصرف‌کننده به رسمیت می‌شناسد منظور نکرده است. ولی، فرانسه در تطبیق قانون خود با این رهنمود از آن پیروی نکرد و به طور سنتی ضمانت از عیب مخفی مبیع را در قالب ضمانت قانونی و ضمانت از عیب ایجادشده بعد از عقد را در قالب ضمانت قراردادی و تابع ارادهٔ مشترک طرف‌ها دانست.

ووفق مادهٔ ۱۶۴۱ قانون مدنی فرانسه، «بایع مکلف به ضمانت مبیع است از جهت عیب‌های مخفی آن که به مناسب نبودن مبیع برای استفادهٔ عادتاً مورد انتظار منجر شود یا استفادهٔ عادتاً مورد انتظار را به اندازه‌ای کاهش دهد که معلوم شود خریدار در صورت علم به عیب‌ها هرگز مبادرت به خرید مبیع نمی‌کرد یا بهای کم‌تری را برای آن می‌پرداخت».

۱. شرایط ضمانت قانونی

شرایط ضمانت قانونی عبارت اند از:

۱. بر پایهٔ مادهٔ ۱۶۴۸ قانون مدنی فرانسه، دعوای مربوط به ضمانت عیب مخفی باید در مهلتی محدود اقامه شود که از جمله شرایط ماهوی و جدایی‌ناپذیر است؛
۲. عیب باید حین خرید از دید خریدار «مخفی» بوده باشد. بنا بر این، اگر بایع ثابت کند که خریدار از وجود عیب آگاه بوده، تکلیفی در برابر وی ندارد. در این وضعیت، خریدار می‌تواند، در صورت وجود شرایط، دعوای خود را بر مبنای دیگری مثل دعوای مبتنی بر عدم تطابق کالا با استفادهٔ مورد نظر اقامه و ثابت کند که عیب موجود در مبیع استفادهٔ عادتاً مورد انتظار را کاهش می‌دهد. دادگاه‌های فرانسه عیبی را که خریدار صلاحیت و تخصص لازم حرفه‌ای برای کشف آن را نداشته باشد نیز مخفی قلمداد کرده و، در راستای حمایت از مصرف‌کننده، شرط خلاف ضمانت قانونی را

3. Directive 1999/44/CE du Parlement et du Conseil du 25 mai

در قراردادهای افراد حرفه‌ای و غیرحرفه‌ای ممنوع و خلاف نظم عمومی تلقی کرده اند. دستورعمل شماره ۷۸-۴۶۴ مورخ ۲۴ مارس ۱۹۷۸ در مورد شرطهای تحمیلی همین امر را مقرر می‌دارد.

از این رو، دادگاه‌های فرانسه ماده ۱۶۴۳ - را که ناظر به مشروعیت این شرطها ست - ناظر به قراردادهای بیع بین دو فرد حرفه‌ای یا دو غیرحرفه‌ای (البته با عدم تدلیس) دانسته اند؛ یعنی، فرد حرفه‌ای را آگاه به وجود عیب و دارای سوءنیت فرض کرده اند که نمی‌تواند شرط خلاف ضمانت قانونی را در قرارداد بیع خود درج کند. البته، فرض قانونی فقط در مرحله دعوی مدنی تأثیر دارد و نمی‌توان از این تشابه مسؤولیت کیفری بایع را نیز مطرح کرد؛

۳. عیب باید از دید بایع نیز مخفی باشد. در غیر این صورت، علاوه بر مسؤولیت مدنی، مسؤولیت کیفری وی نیز مطرح می‌شود و ضمانت اجرای مدنی آن نیز شدیدتر خواهد بود؛ بدین صورت که، علاوه بر برگشت دادن بهای دریافت‌شده، تمامی خسارت‌های وارده به خریدار نیز باید جبران شود. در حالی که، در صورت جهل به عیب، تنها در قبال مبلغ دریافت‌شده و نیز خسارت‌هایی که از جهت فروش به خریدار تحمیل شده ضامن است (ماده‌های ۱۶۴۵ و ۱۶۴۶ قانون مدنی).

رویه قضائی گاهی شدت عمل بیش‌تری نشان داده و نفس ارائه کالای ناقص به بازار را خطای فاحش تلقی کرده و بنا بر اصل تشبیه خطای فاحش به تدلیس، طبق ماده ۱۱۱۶ بایع را به پرداخت کلیه خسارت‌های وارده به خریدار محکوم کرده است.

مهلت ضمانت قانونی از زمان کشف عیب کالا ست (در حالی که، مهلت ضمانت قراردادی از زمان خرید کالا آغاز می‌شود). این دو مهلت می‌توانند حتی بدون شرط ویژه‌ای در ضمن قرارداد در کنار هم وجود داشته باشند (دیوان عالی، ۲ مه ۱۹۹۰). البته، خود دعوی ضمانت قانونی به هیچ مهلتی مقید نیست؛ بدین معنا که، در صورت کشف عیب حتی پس از گذشت مدت طولانی از انعقاد عقد نیز، حق طرح دعوی

ضمانت قانونی برای خریدار وجود دارد مشروط بر اینکه ثابت کند عیب در زمان انعقاد عقد وجود داشته و نتیجه استهلاک مبیع نیست. به محض علم خریدار به وجود عیب، حق اقامه دعوی از سوی وی مشروط به «مهلت محدود» می شود که محدوده آن در رویه قضائی تا دوازده ماه بود (۳:۲۲۵)، ولی بعد از بخش نامه ۲۰۰۵ این مهلت تا دو سال طولانی شده است؛ با این تفاوت که، به جای اینکه مهلت آن از تاریخ «کشف عیب» محاسبه شود، از تاریخ «انعقاد بیع» منظور شده است.

مهلت دار شدن حق طرح دعوا موجب این تصور شد که قواعد این رهنمود به ویژه در مورد کالاهای دیرمصرف منافع کمتری برای مصرف کننده دارد. این بود که قانون گذار فرانسه قواعد مربوط به دعوای ضمانت از عیب مخفی مبیع را در قانون مدنی دست نخورده باقی گذاشت و فقط در ماده ۱۶۴۸ آن مهلت محدود را به دو سال افزایش داد. بدیهی است که برای دادن امتیاز بیشتری به مصرف کننده نسبت به رهنمود، این مهلت را به جای اینکه از تاریخ وقوع بیع در نظر بگیرد، از تاریخ کشف عیب لحاظ کرد. زیرا، «مهلت محدود» مندرج در ماده ۱۶۴۸ پیشین نیز از تاریخ کشف عیب محسوب می شد.

اما، مهلت ضمانت قراردادی یا تجاری تابع نظر بایع بوده و حسب اطمینان به کالای ارائه شده خود یا ضرورت جلب مشتری این مهلت را طولانی تر می کند. معمولاً، ضمانت قراردادی حق ها و مزیت های بیشتری را در مقایسه با ضمانت قانونی تضمین می کند و علاوه بر عیب مخفی موجود هنگام بیع، گاهی عیب های آشکار یا ایجاد شده بعد از عقد، تهیه قطعه های یدکی، و تعمیر در محل واقع شدن کالا را نیز می توان ضمن ضمانت قراردادی پوشش داد. این ضمانت برای بایع یا سازنده نیز سودمند است. زیرا، به آنان این امکان را می دهد که از عیب های احتمالی کالای خود آگاه شده و در ارتقاء کیفیت آن کوشیده و برطرف کردن سریع عیب را وسیله ای برای افزایش اعتبار تجاری خود بدانند.

دادگاه‌های فرانسه برای حمایت از مصرف‌کننده در مواردی که بایع برای فرار از این ضمانت کاری کند که مهلت آن سپری شود یا پیدایش عیب در طول مدت ضمانت باشد ولی دعوا خارج از این مدت اقامه شود - حتی بعد از مهلت ضمانت قراردادی - نیز بایع را مکلف به این تعهد می‌دانند. اما، برخلاف ضمانت قراردادی، تعهد به ضمانت قانونی از مقوله نظم عمومی بوده و شرط خلاف آن ممکن نیست. در مورد ضمانت قراردادی نیز، کمیسیون شرط‌های تحمیلی شرط‌هایی را که موضوع یا اثر آنها اجبار مصرف‌کننده به تعمیر کالای ناقص نزد خود بایع باشد ممنوع می‌سازد مشروط بر اینکه چنین شرطی از نظر ایمنی مصرف‌کننده یا ویژگی فنی خود کالا توجیه‌پذیر نباشد یا اینکه تعمیرکننده در شرایط عادی در دسترس نباشد (توصیه‌نامه ۱-۷۹ مورخ ۲۴ فوریه ۱۹۷۶). اصولاً، ضمانت قراردادی با تعویض یا تعمیر کالا پایان می‌یابد و ضررهای مادی و جسمی دیگر را شامل نمی‌شود. ولی، اگر بایع از عیب شیء آگاه باشد، مکلف به جبران همه خسارت‌هاست. در این زمینه، رویه قضائی فرانسه ضمانت قراردادی را اماره سبق وجود عیب در زمان انعقاد قرارداد تلقی کرده است. به علاوه، اگر بایع حرفه‌ای باشد، اماره علم وی به وجود نقص که مورد پذیرش رویه قضائی است موجب می‌شود که تکلیف اثبات بر بایع تحمیل شود. بنا بر این، بایع باید ثابت کند کالای او هنگام بیع سالم بوده است. در نتیجه، بایع در بیش‌تر موارد مکلف به جبران کلیه خسارت‌هاست (۳:۱۳۲).

۲. ضمانت اجرا

به‌طور عمده، دو ضمانت اجرا برای ضمانت عیب مخفی در نظر گرفته شده است:

۱. انحلال عقد. ماده‌های ۱۱۸۴ و ۱۶۴۴ قانونی مدنی امکان اقامه دعوی فسخ و استرداد بهای پرداختی و رد مبیع را به‌منزله ضمانت اجرای تعهد اجراندنی به مشتری می‌دهند؛

۲. مطالبه ارزش. ماده ۱۱۴۴ قانون مدنی حق مطالبه تفاوت قیمت ناقص با سالم را

به مشتری می‌دهد. ماده ۱۱۴۵ سوءنیت بایع را در عدم اجرای عقد مفروض گرفته و از جبران خسارت‌های وارده سخن به میان می‌آورد. برای مثال، اگر بایع عیب کالا را بداند یا اینکه علم وی به نقص به دلیل حرفه‌ای بودن وی مفروض قلمداد شود، تمام خسارت‌های وارده - از جمله، خسارت‌های وارده در اثر نقص کالا - به دیگری نیز جبران‌پذیر است. اما، خسارت‌های وارده در اثر نقص کالا موضوع «تعهد به ایمنی» است که پیش‌تر با رهنمود ۱۹۸۵ جامعه مشترک و قانون ۱۹۹۶ فرانسه از ضمانت عیب کالا تفکیک شده بود. البته، حسب درخواست مشتری می‌توان نسبت به جانشین کردن کالا یا تعمیر آن توسط بایع اقدام کرد.

ب. ضمانت عیب مخفی مبیع پس از سال ۲۰۰۵ میلادی

هرچند بخش‌نامه ۲۰۰۵ تغییرهای مهمی در خصوص ضمانت عیب مخفی در حقوق فرانسه ایجاد کرد، قبل از آن در رویه قضائی و در میان حقوق‌دانان تعهد دیگری در قالب «تعهد به ضمانت تطبیق کالا با استفاده عادتاً مورد انتظار» مطرح بود. این تعهد از کنوانسیون ۱۹۸۰ بیع بین‌المللی نیز برمی‌آید و از پایان قرن ۲۰ تا زمان قانون ۲۰۰۵ محور بحث‌های نظری و رویه‌های قضائی متعددی بوده است. پرسش مهم در این‌باره در رویه قضائی این بود که آیا تعهد ضمانت عیب مخفی تعهدی مستقل از تعهد به تطبیق کالا است یا خیر. ممکن است مبیع عیب فیزیکی نداشته ولی مطابق مفاد قرارداد نبوده یا با خواست مشروع خریدار برای استفاده مورد نظر وی منطبق نباشد (۴۰۳ و ۳:۲۵۹).

رهنمود ۱۹۹۹ نظام حمایت خود را با عنوان «ضمانت تطبیق کالا» به طور رسمی و صریح وارد دایره‌المعارف حقوقی کشورهای جامعه مشترک کرد. این تعهد ناظر به قراردادهای بیع بین بایع حرفه‌ای و مصرف‌کننده است. بخش‌نامه ۲۰۰۵ در واقع مواد این رهنمود را وارد حقوق فرانسه کرد. ولی، چون تصور شد که قانون مدنی مقررات

سودمندتری برای حمایت از مصرف کننده دارد، قواعد مربوط به رهنمود در کنار قواعد مربوط به ضمانت عیب مخفی کالا در حقوق داخلی فرانسه درج شد، اما نه در قانون مدنی بلکه در مواد L.211-1 تا L.211-14 قانون مصرف کننده جای گرفت.

امتیاز ضمانت عیب مخفی موضوع ماده‌های ۱۶۴۱ به بعد قانون مدنی این است که همه انواع اشیاء حتی اموال غیرمنقول را نیز شامل می‌شود، ولی قواعد رهنمود اروپایی فقط ناظر به فروش اشیاء مصرفی بین بایع حرفه‌ای و خریدار مصرف کننده است. بنا بر این، نسبت به قانون مربوط به ضمانت عیب مخفی در قانون مدنی قانون خاص محسوب می‌شود؛ با این توضیح که، مانعی در راه اجرای قواعد مربوط به ضمانت قانونی مندرج در قانون مدنی نیست. به عبارت دیگر، ممکن است نسبت به یک دعوا هم قوانین مربوط به سال ۲۰۰۵ قابل اجرا باشند و هم قواعد مندرج در قانون مدنی. به هر حال، این اختیار برای مصرف کننده وجود دارد که هر قانونی را که مفیدتر می‌داند برای طرح دعوای خود به منزله مبنا مطرح کند.

۱. تعریف عیب طبق بخش نامه ۲۰۰۵

رویه قضائی فرانسه در اجرای ماده ۱۶۴۸ قدیم قانون مدنی عیب را در معنای عدم صلاحیت مبیع برای استفاده مورد نظر، استفاده عادی، یا کاهش استفاده به گونه‌ای که اگر خریدار می‌دانست آن را نمی‌خرید یا بهای کمتری برای آن می‌پرداخت می‌داند که تفسیری محدود از عیب است (۳:۲۱۷) اما، وفق بخش نامه، عیب شامل همه موارد تخطی از مفاد قرارداد یا فقدان وصف مورد تعهد دانسته شده است. برای مثال، فقدان وصف قرمز رنگ مبیع عیب تلقی می‌شود. البته، ملاک‌های قبلی موجود در قانون مدنی برای تشخیص عیب به قوت خود باقی است؛ یعنی، «نقص تطابق با استفاده مورد نظر» یا «استفاده مورد انتظار مشروع مصرف کننده» یا «عیب ساختی» و «نقص فیزیکی». ولی، نقص تطابق با قرارداد مفهوم وسیع تری است. دو مفهوم «نقص تطابق با قرارداد» با «نقص تطابق با استفاده عادتاً مورد انتظار» کاملاً بر هم منطبق نیستند.

زیرا، نقص در مفهوم نخست فقط از دیدگاه خریدار مصرف‌کننده محک زده می‌شود، در حالی که در ملاک دوم بر اساس «ارادهٔ مشترک» مستنبط از آگهی‌های تبلیغاتی، خود قرارداد، و مذاکره‌های پیش‌قراردادی مشخص می‌شود.

«عیب تطابق» باید شرایط زیر را داشته باشد:

۱. وفق مادهٔ ۸-۲۱۱ L، این عیب باید از دید مشتری مصرف‌کننده هنگام انعقاد بیع (و نه هنگام تحویل کالا) مخفی بوده باشد. اما، پس از تحویل مبیع توسط مصرف‌کننده، حق طرح دعوا علیه بایع ساقط نمی‌شود، ولی باید به نحو مقتضی به وی اطلاع دهد که نمی‌خواهد از حقوق خود دایر بر طرح دعوی ضمانت عیب مخفی چشم‌پوشی کند؛

۲. نقص تطابق با قرارداد باید هنگام تسلیم کالا وجود داشته باشد مگر اینکه خریدار ثابت کند که عیب ایجادشده بعد از تحویل، نتیجهٔ عیب موجود قبل از تحویل است. دلیل سبق وجود عیب بر زمان تحویل هرچند سخت است، رویهٔ قضائی فرانسه به‌سادگی آن را می‌پذیرد^۴ و بایع را مکلف به پذیرش آثار این تعهد می‌کند.

در این زمینه، رهنمود ۱۹۹۹ و بخش‌نامهٔ ۲۰۰۵ راه‌حل بهتری را به نفع مصرف‌کننده مقرر می‌دارند. مادهٔ ۷-۲۱۱ L در مدتی شش‌ماهه بعد از تحویل کالا امارهٔ سبق وجود عیب را پیش‌بینی کرده که از این نظر به دلیل تأمین بیش‌تر منافع مصرف‌کننده بر قواعد سنتی موجود در قانون مدنی برتری دارند. در مدت شش‌ماهه پس از تحویل کالا، سبق وجود عیب بر زمان تحویل مفروض است. بنا بر این، بایع باید کار سخت اثبات عدم سبق وجود عیب بر زمان تحویل را به اثبات برساند؛ یعنی، در مدت شش ماه بعد از تسلیم کالا، خریدار از تحمل تکلیف دلیل سبق عیب معاف است. طبیعی است که بعد از شش ماه از تسلیم کالا، تکلیف اثبات سبق وجود عیب در زمان تسلیم

۴. رأی ۱۹۹۶/۱۱/۵ شعبهٔ اول مدنی دیوان عالی فرانسه درج در شرح خلاصه آراء دالوز ص ۳۴۸ یادداشت اولیویه تورنافوند.

بر عهده خود خریدار است. برای مثال، باید ثابت کند که در مدت شش ماه بعد از تسلیم از کالا استفاده نکرده و در نتیجه نتوانسته عیب مبیع را کشف کند.

۲. ضمانت اجرای تخلف از ضمانت عیب وفق بخش نامه ۲۰۰۵

بخش نامه ۲۰۰۵ واجد یک تغییر دیگر و بسیار مهم در حقوق فرانسه است. برخلاف قانون مدنی که دو امکان را در قالب دعوی فسخ و دعوی ازش مطرح کرده، بخش نامه چهار گزینه را برای خریدار قرار داده که یکی را به تشخیص خود انتخاب کند؛ یعنی، علاوه بر دو دعوی پیش گفته، دو دعوی دیگر قابلیت طرح دارند. این دو دعوا که برای تطابق جنس با شرایط قرارداد مقرر شده اند عبارت اند از درخواست تعمیر جنس معیوب و درخواست تعویض جنس معیوب.

این دعوها حتی در جایی که خود بایع جاهل به وجود عیب بوده باشد نیز قابل طرح اند. اما، نکته بسیار مهم این است که دو دعوی فسخ و مطالبه ازش را بعد از عدم امکان طرح یکی از دو دعوی تعمیر و تعویض جنس معیوب می توان طرح کرد. بنا بر این، از ابتدا برای خریدار متضرر از عیب انتخاب بین چهار دعوا موجود نیست (ماده ۹-۲۱۱ L). البته، شرط انتخاب یکی از دو دعوی تعمیر و تعویض این است که یکی از این دو برای بایع هزینه زیاد از حد نداشته باشد. بنا بر این، اگر تعمیر مبیع معیوب مقرون به صرفه نباشد، بایع می تواند دعوی الزام به تعمیر را رد کند و آن را با مبیع سالم جانشین کند. در بین دو دعوی دیگر نیز، یعنی فسخ و مطالبه ازش، گاهی این تقدّم و تأخر وجود دارد؛ یعنی، اگر تفاوت قیمت صحیح و معیوب بسیار اندک باشد، خریدار نمی تواند فسخ قرارداد را بخواهد، بلکه فقط می تواند ازش را مطالبه کند (ماده ۱۰-۲۱۱ L).

هرچند - برای رعایت بیش تر حقوق مصرف کننده - کمیسیون خانم وینی معتقد به عدم تقدّم و تأخر این دعوها بود و پیشنهاد تساوی آنها را داده بود، بخش نامه ۲۰۰۵ نظر کمیسیون وینی را رد و تقدّم و تأخر را جانشین کرد.

چنانچه یکی از این چهار دعوا خسارت‌های وارده بر متضرر از نقص کالا را جبران نکند، قانون مدنی در ماده ۱۶۴۵ امکان مطالبه خسارت را نیز به متضرر می‌دهد. زیرا، ممکن است خسارت‌های وارده به وی منحصر به خسارت‌های وارده از ناحیه عیب خود کالا نباشد. عیب خود کالا می‌تواند با یکی از این چهار دعوا جبران شود، ولی ممکن است از ناحیه عیب خسارت‌های دیگری به بار آید؛ برای مثال، تعهدی دیگر انجام نشود، هزینه‌ای برای حمل و نقل و تعمیر پرداخته شود یا اینکه از ناحیه عیب خسارت‌های مالی، جانی و عدم‌النفع دیگری به بار آید (برای نمونه، هواپیمای معیوب سقوط کند و جان مسافرانی را بگیرد و در محل برخورد نیز خسارت‌هایی را به بار آورد) (۱۴: ۲).

در مورد این خسارت‌ها، هر چند رهنمود ۱۹۸۵ وجود دارد و مواد مربوط با قانون سال ۱۹۹۸ در حقوق فرانسه وارد شده است (۱۵: ۳) وجود این قانون خاص مانع اجرای مقررات قانون مدنی نمی‌شود؛ مقرراتی که ظاهراً منافع بیشتری را برای مصرف‌کننده تأمین می‌کنند. این مطلب در ماده ۱۱-۲۱۱ L. قانون مصرف‌کننده نیز آمده است که به‌نوعی تمسک به فرمول سنتی مندرج در ماده ۱۶۴۵ را مجاز شمرده و به‌صراحت می‌گوید که «مواد این بخش‌نامه (۱۷ فوریه ۲۰۰۵) مانع جبران ضرر و زیان به خریدار آسیب‌دیده از عیب نخواهد شد».

بنا بر این، فرمول ماده ۱۶۴۵ برای مطالبه ضرر و زیان قابل اجرا است. اما، شرط جبران ضرر و زیان از مشتری این است که بایع عالم به وجود عیب در کالای فروخته‌شده خود باشد. با توجه به اینکه برای خریدار اثبات علم بایع به عیب کاری بسیار دشوار است، رویه قضائی فرانسه در مورد بایع حرفه‌ای اماره علم به عیب را پیش‌بینی کرده است. این امر خریدار را از تحمل تکلیف دلیل معاف ساخته و مطالبه کلیه خسارت‌های وارده به خود را امکان‌پذیر می‌کند؛ به‌ویژه اینکه این اماره به‌نوعی اماره مطلق تلقی شده و دلیل خلاف آن نیز پذیرفته نمی‌شود (رای ۱۹۶۵/۱/۱۹).

البته، دیوان اروپایی فرانسه را محکوم کرده که چرا دامنهٔ اجرای رهنمود ۱۹۸۵ در خصوص مسؤولیت مدنی کالاهای فاقد ایمنی را به این خسارت‌ها تسری داده است (رای، ۲۵/۴/۲۰۰۲)، ولی، سرانجام پذیرفت که چنانچه بر مبنای دیگری غیر از مبنای مطرح در رهنمود ۱۹۸۵ طرح دعوا صورت بگیرد، ایرادی ندارد. در این صورت، بر مبنای ضمانت تطابق با قرارداد مندرج در رهنمود ۱۹۹۹ جامعهٔ مشترک اروپا و بخش‌نامهٔ ۲۰۰۵ نیز می‌توان دعوی ضرر و زیان را استوار کرد.

بدیهی است که اگر این مبنای اخیر مورد استناد قرار گیرد، قواعد مندرج در رهنمود ۱۹۸۵ جامعهٔ مشترک اروپا و قانون ۱۹۹۸ فرانسه دیگر قابلیت استناد ندارند.

در جایی که خریدار نهایی کالا را به طور مستقیم از سازنده خریداری نمی‌کند و در زنجیرهٔ سازنده و مصرف‌کنندهٔ نهایی واسطه‌های متعددی وجود دارند، رویهٔ قضائی به صورت سنتی امکان «دعوی مستقیم» علیه هر یک از واسطه‌های پیشین را می‌داد. برای مثال، خریدار نهایی می‌توانست علیه سازنده به طور مستقیم طرح دعوا کند، همچنان که امکان طرح دعوا علیه بایع کل و بایع جزء نیز وجود داشت. ولی، در رهنمود ۱۹۹۹ و بخش‌نامهٔ ۲۰۰۵، وفق مادهٔ ۱۴-۲۱۱ L، چنین امکانی وجود ندارد؛ یعنی، خریدار مصرف‌کننده فقط علیه کسی که جنس معیوب را به وی فروخته است حق طرح دعوا دارد. بدیهی است که فرد اخیر نیز به‌نوبهٔ خود امکان طرح دعوا (در قالب یکی از دعوای چهارگانه) را علیه بایع به خود دارد و این روند ادامه می‌یابد تا به سازنده و تولیدکننده برسد. استناد به ماده‌های مربوط به ضمانت مخفی و نیز ماده‌های مربوط به قانون مصرف‌کننده – درج شده توسط بخش‌نامهٔ ۲۰۰۵ – که امکان طرح «دعوی مستقیم» را می‌دهند نسبت به مقررات رهنمود ۱۹۹۹ منافع بیش‌تری را برای متضرر دربردارند و به همین دلیل، رهنمود ۱۹۹۹ مانعی برای بقای آنها در حقوق فرانسه ایجاد نکرد.

۳. شرط‌های محدودکننده ضمانت

با توجه به اینکه ممکن است با بیع حرفه‌ای با شرط اسقاط خیار عیب یا آنچه در قانون مدنی شرط تبری از عیب نامیده می‌شود مقررات مربوط به ضمانت عیب را نادیده بگیرد، بخش‌نامه ۲۰۰۵ مانند قواعد سنتی مندرج در قانون مدنی شرط خلاف ضمانت قانونی را باطل اعلام کرده است. در فرانسه، بیع به شرط عدم ضمانت از مقوله شرط‌های تحمیلی (۳:۴۵۴) شناخته شده است که در حکم «شرط نانوشته» قلمداد شده و به آنها ترتیب اثر داده نمی‌شود.

ملاک عمده‌ای که در خصوص بطلان این شرط‌ها در کشورهای اروپایی به دست داده اند این است که اگر یکی از طرف‌های قرارداد وفق ملاک قانون سال ۱۹۸۷ بخواهد با درج چنین شرطی از قدرت اقتصادی برتر خود سوءاستفاده کرده یا بخواهد وفق ملاک رهنمود ۱۹۹۳ تعادل اقتصادی قرارداد را به طور معناداری بهم بزند، شرط خلاف ضمانت مندرج در ماده ۱-۱۳۲ R. مخالف نظم عمومی اعلام می‌شود. رهنمود ۱۹۹۹ و بخش‌نامه ۲۰۰۵ نیز - درج‌شده در ماده ۱۷-۲۱۱ L. قانون مصرف‌کننده - قواعد جدید را در مقوله نظم عمومی دانسته و شرط خلاف ضمانت را ناممکن (شرط نانوشته) تلقی کرده است. نظم عمومی با چهره اقتصادی موجب می‌شود که توازن عادلانه‌ای در روابط بین بایع و خریدار برقرار شده و از اعتماد خریدار در جامعه سوءاستفاده نشود. رهنمود ۱۹۹۹ و بخش‌نامه ۲۰۰۵ حتی از رهنمود ۱۹۹۳ در خصوص شرط‌های تحمیلی نیز فراتر رفته اند. زیرا، در ماده ۱۸-۲۱۱ L. مقرر شده که حتی با توافق خریدار و بایع نیز نمی‌توان قانون یک کشور ثالث غیرعضو در جامعه مشترک اروپا را به منزله قانون حاکم بر روابط طرف‌ها مقرر کرد.

ذکر این نکته لازم است که قواعد مربوط به ضمانت قراردادی مندرج در ماده ۱۵-۲۱۱ L. به ضمانت قانونی ارتباطی ندارد. مقررات ضمانت قراردادی جزء قواعد آمره و نظم عمومی نیستند. البته، اصولاً قواعد مربوط به ضمانت قراردادی مندرج در

بخش نامه ۲۰۰۵ تغییری در قواعد موجود در رویه قضائی فرانسه به وجود نیاورده اند. نکته مهم دیگر اینکه بخش نامه ۲۰۰۵ در خصوص ضمانت تطابق با مفاد قرارداد ناظر به قراردادهای بین مصرف کننده و بایع «حرفه‌ای» است، در حالی که قواعد موجود در قانون مدنی عام بوده و تمام قراردادهای بیع منعقدشده بین مصرف کننده و تولیدکننده یا فروشنده حرفه‌ای را شامل می‌شود. برخی از حقوق دانان فرانسوی مانند کاله اولوا^۵ معتقد اند (۴:۱۰۹) که این ماده‌ها باید به قراردادهای افراد حرفه‌ای نیز تسری یابند، در حالی که تورنافوند معتقد است که باید به محدوده رهنمود ۱۹۹۹ اکتفا کرد.

فهرست منابع

۱. دیانی، عبدالرسول؛ قواعد عمومی قراردادها؛ جزوه درسی از انتشارات دانشگاه آزاد واحد تهران، شمال و دانشگاه شهرکرد، ۱۳۸۰.
۲. دیانی، عبدالرسول؛ مسئولیت مدنی ناشی از نقص ایمنی اشیای پرنده؛ چاپ در مجموعه مقالات پژوهشکده هوا و فضا وابسته به وزارت علوم و فن آوری و تحقیقات، ۷ و ۸ اسفندماه سال ۱۳۸۱.
۳. دیانی، عبدالرسول؛ مسئولیت مدنی ناشی از نقص ایمنی کالاها؛ تز دکتری دانشگاه استراسبورگ، انتشارات دانشگاه لیل فرانسه، ۲۰۰۰ میلادی.
4. Bourgoignie, Thierry; **Regards croisés sur les enjeux contemporains du droit de la consommation**; Éd. Yvon Blais, Canada. 2006.
5. Stark; **Essai d'une théorie générale de la responsabilité civile considérée en sa double fonction de garantie et de peine privée**; Thèse Paris 1947.

دیدگاه

- نگاهی به ماده واحدۀ قانون اصلاح ماده ۱۸
قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب
- کارکرد دادسرا در مرحله تحقیقات مقدماتی در کاهش جمعیت کیفری زندان
- تحلیل دستورالعمل نحوه احضار و جلب فرماندهان
و مسؤلان نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۴/۹/۱
- نقدی بر مسؤولیت سردفتران اسناد رسمی در نظام حقوقی ایران

شہرہ شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی